

بالندگی شخصیت کودک

از نگاه اقبال لاهوری و مونته سوری

نوشته‌ی:

دکتر نذیر قیصر

ترجمه:

دکتر محمد بغایی ماکان

سرشناسه	قیصر، نذیر
عنوان و نام پدیدآور	بالندگی شخصیت کودک از نگاه اقبال و مونتسوری / نوشته‌ی نذیر قیصر؛ ترجمه‌ی محمد بقایی‌ماکان
مشخصات نشر	تهران: نشر رسانش نوین، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	۲۸۸ص: مصوف
شابک	978-600-8779-24-7
وضعیت فهرست نویسی	فبا
یادداشت	عنوان اصلی: Realization of Iqbals educational philosophy in montessori system,c2008
یادداشت	نمابه.
موضوع	اقبال، محمد، ۱۹۰۹ - م.
موضوع	مونتسوری (روش آموزش)
موضوع	Montessori method of education
موضوع	آموزش و پرورش -- فلسفه
موضوع	Education -- Philosophy
ن. لسه افرا	مکان، محمد، ۱۳۲۲ -، مترجم
رده بندی بکره	۱۳۹۶ م/۸۸۹۹/۲۹ LB1۰
رده بندی دیویی	۳۷۱/۳۹۲
شماره کتابستاری ملی	۴۶۷۳۰۱۶

تهران: خیابان کریم‌خان زند، ابتدای میرزای شیرازی، شماره ۸، طبقه ۲، واحد ۹
تلفن: ۰۹۱۲ ۱۳۰ ۹۱ ۳۱ - ۸۸۹۳۲۶۵۵ rasanesh.pub@gmail.com

بالندگی شخصیت کودک

از نگاه اقبال لاهوری و مونتسوری

نوشته‌ی: دکتر نذیر قیصر

ترجمه‌ی: دکتر محمد بقایی‌ماکان

makanbaghai@yahoo.com

صفحه‌آرایی و طرح جلد: علیرضا علی‌نژاد

عکس روی جلد: فرشاد علی‌نژاد

حروف‌نگاری: نازنین بهنام - محدثه محمدی

لیتوگرافی: فیلم‌گرافیک

چاپ: متین

صحافی: ولیعصر

چاپ اول، تهران، ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۱۰۰ نسخه

قیمت: ۱۷۰۰۰ تومان

نمایه بخش‌های کتاب

۹	دییاج
۱۳	پیش‌گفتار مولف
۲۳	بخش اول: شخصیت
۴۳	بخش دوم: خودسازی
۵۹	بخش سوم: آزادی
۷۵	بخش چهارم: محیط
۹۷	بخش پنجم: سعی و عمل
۱۱۹	بخش ششم: هدف‌ها و غایت‌ها
۱۳۵	بخش هفتم: نیروی عقلانی
۱۵۱	بخش هشتم: آفرینندگی
۱۷۱	بخش نهم: جامعه
۱۹۵	بخش دهم: جلوه‌های حقیقت مطلق
۲۱۳	بخش یازدهم: اخلاق
۲۲۵	بخش دوازدهم: ماهیت دین
۲۴۱	بخش سیزدهم: حاصل سخن
۲۴۷	بخش چهاردهم: تصویرها
۲۶۵	بخش پانزدهم: نمایه اصطلاحات
۲۸۳	بخش شانزدهم: نمایه نام‌ها و موضوعات

دیباچه

دکتر نذیر قیصر به نگاهی به خور توجه به اندیشه‌ها و آراء متداول اقبال، وجه تازه‌ای به حوزه اقبال‌شناسی افزوده است. او به خوبی از منابع شرقی و غربی که اقبال از آنها تأثیر پذیرفته به خوبی آگاه است و از این رو به جای گام زدن در مسیری که دیگران پی سپردند، آه‌های تازه‌ای برای کشف نکته‌های بدیع و دیدگاه‌های جامع از شعر و فلسفه اقبال در پیش گرفته است. از آنجا که وی در فلسفه، روانشناسی و ادبیات مبحر و دارای اطلاعاتی عمیق در علوم طبیعی است، توانسته است بررسی دقیق و روشنفارانه‌ای بر اساس گستره‌های دانش نوین از آراء اقبال عرضه نماید. شاهد این مدعا آثاری است که تا کنون از او به چاپ رسیده، از جمله: *معنای زندگی از نگاه مولانا و اقبال*^۱، *نقد روان‌شناسی و روان‌درمانی غرب، اقبال و شش فیلسوف غرب*^۲، و *اقبال این زمان*^۳.

۱. این اثر به همین قلم ترجمه و از سوی انتشارات تهران منتشر شد. ترجمه کتاب مذکور برنده جایزه فصل شده است.

۲. دو کتاب اخیر نیز به همین قلم ترجمه و از سوی نشر یادآوران انتشار یافت.

یکی از امتیازات برجسته تحقیقات وی علاقه وافرش در تطبیق و کشف رابطه دستاوردهای علمی معاصر با آراء و دیدگاههای اقبال است. آخرین کتابش با عنوان اقبال این زمان پاسخی است بدیع و قانع‌کننده به پرسشی طعنه‌آمیز که یکی از دوستان نزدیکش درباره «ارتباط افکار اقبال با عصر حاضر» طرح کرده است. او در پاسخ به این پرسش بنیادی، جنبه‌های فلسفی و روان‌درمانی آراء اقبال را با ذکر شواهد مستدل از منابع موثق تحقیقات هستی‌شناسی در روان‌پزشکی به دقت نشان داده و با ارجاع به مکاتب مختلف روان‌پزشکی، نتیجه می‌گیرد که «نظر اقبال درباره انسان و مسائلش با تأمل در شیوه‌های روان‌شناسی نوین، از جمله مکتب معنا درمانی^۱ درک و متحقق می‌شود.»

دکتر نذیر قیصر در بین سال‌های کارشناس برجسته‌ای در زمینه آموزش و پرورش به شمار می‌آید. از همین رو با شور و شوق تمام به کشف مفاهیم مکتوم در فلسفه آموزشی اقبال همت گماشت. او در پی این است که فلسفه آموزشی اقبال در نظام آموزشی ما تحقق یابد. کتاب حاضر با عنوان تحقیق فلسفه آموزشی اقبال با روش مونته سوری^۲ بر این است تا ثابت کند که «دیدگاه‌های اقبال را در باب انسجام شخصیت می‌توان به نظرات مونته سوری راجع به تعلیم و تربیت کودکان یافت.»

این کتاب به دوازده مبحث تقسیم شده که در همه آنها آراء هردو اندیشمند معاصر مورد بررسی تطبیقی قرار می‌گیرد. «هر فصلی با بحثی از فلسفه اقبال آغاز، و مفاهیم مکتوم آن آشکار می‌شود، سپس نظرات و روش مونته سوری به دنبال می‌آید تا استواری آن عیان، و ارتباطش با نیازهای آموزشی نشان داده شود.» در این کتاب اصول آموزشی مونته سوری به همراه

1. logo therapy

2. Montessori Method of Education

مفاهیم و نکات علمی فلسفه آموزشی اقبال به خوبی مورد تحقیق قرار گرفته است. دکتر نذیر قیصر با روشی پذیرفتنی هماهنگی شگفت‌آوری میان این دو دستگاه فکری آموزشی و تربیتی پدید آورده است.

این کتاب، تحقیقی است عالمانه و نمونه‌ای عالی در زمینه آموزش و پرورش که می‌تواند نتایج بسیار سودمند و کارآمدی برای جامعه ما داشته باشد. دکتر نذیر قیصر معتقد است که باید اقداماتی عملی در بررسی علت انحطاط نظام آموزشی ما صورت گیرد و آن را بر بنیاد فلسفه آموزشی اقبال بازسازی کرد که در هماهنگی کامل با روش مונته سوری است. تحت تأثیر این بینش اندیش‌مندانه، شور و شوق و اعتقاد راسخ ایشان را برای بازسازی حیات فرهنگی جامعه ما با نهایت به آرمان‌های شاعر و فیلسوفی پرآوازه می‌ستایم.

فتح محمد ملک

رئیس فرهنگستان زبان

اسلام‌آباد

پیش‌گفتار مؤلف

آموزش و پرورش با بعد تربیتی عامل رشد همه ابعاد شخصیت است. بنابراین بایسته است که آموزش و پرورش کودکان تا سن ۱۲ سالگی کاملاً مورد توجه قرار گیرد، زیرا آموزش‌های بعدی بر این زیرساخت و شالوده عمارت می‌شود.

«کودک پدر انسان آینده است» حتی است که اگر طالب آینده‌ای درخشانیم به ما نور و نگاهی نو می‌دهد. فقط کودکان است که به کمک سالمندان خواهد آمد و مایه رستگاری آنان خواهد شد. از کسی است که انسان و جامعه را می‌سازد. «نتیجه این که اگر می‌خواهیم سعادت و رسوم کشور را تغییر دهیم، یا روحیه مردم را به شدت تقویت کنیم، باید کودکان را عامل مهمی در این طریق بدانیم، حال آن که بزرگسالان توجه چندانی به این مسئله ندارند. برای تغییر یک نسل یا یک ملت باید آن را به سوی نیکی یا بدی سوق داد، می‌شود دین را به درستی احیاء نمود یا فرهنگ را تعالی بخشید که در هر صورت کودکان کارآمدترین نیرو به شمار می‌آیند.»

کودکان دارای استعدادهای بسیار و شایستگی‌های ناپیدا برای نیل به بالندگی و ترقی می‌باشند. هرچه در تربیت کودکان توجه بیشتری مبذول

داریم به همان نسبت نیز دارای شخصیتی منسجم‌تر و تابناک‌تر خواهند شد. «اگر چنین شود، شاهد شکوفایی روح بشر و سر برآوردن آدمی نو^۱ خواهیم بود که نه تنها قربانی رویدادها و مسائل جاری نمی‌شود، بلکه دارای نگاهی ژرف و شفاف برای جهت بخشیدن و شکل دادن آینده جامعه بشری خواهد شد.»

حقیقت این است که چشم پوشی ما از اصول مرتبط با پرورش کودکان معنایی در رفتارهای ناعادلانه درباره آنان ندارد و به‌علاوه مبین آن است که به مسوولیت‌ها همان نسبت به نسل‌های آینده پای‌بند نیستیم. «ما می‌دانیم که چه‌گونه مرزهای را از درون صدف، طلا را از دل کوه‌ها و زغال‌سنگ از اعماق زمین بیابیم، ولی از اسکانات معنوی و نیروهای سازنده مکتوم در کودکی که پای به جهان ما می‌گازد و می‌تواند حیات تازه‌ای به بشریت ببخشد، غافلیم.» نیاز زمانه ما را بر آن است که نسبت به این موضوع حساس باشیم و بکوشیم تا کودکان را افرادی کاملاً مهندسی و پیشرفته بار آوریم. به این منظور لازم است اندیشه خویش را بیان داریم. تربیت خود را عملی کنیم. در این‌جا، تفکر برتر و نظام آموزشی کارآمد سبب می‌شود تا فیلسوف و انسان‌اندیشمند هدف را معین کند و معلم یا متخصص تعلیم و تربیت هر یک به مدد روان‌شناسی یا روش‌شناسی^۲ می‌کوشد تا هدف مورد نظر تحقق یابد. روان‌شناس تعلیم و تربیت در یافتن روش‌شناسی‌ها و فنون صحیح برای اهداف ذکر شده مسوولیت‌های بسیار دارد.

مایه نگرانی بسیار است که ما مردم این بخش از جهان نه تنها تا کنون به اهمیت پرورش کودکان عنایت نداشته‌ایم و گام درخور توجهی برای تغییر

۱. A New Man این اصطلاح یادآور بیت معروف حافظ است:

آدمی در عالم خاکی نمی‌آید به دست
عالمی دیگر بیاید ساخت وز نو آدمی

شیوه تفکرمان در خصوص این الگوهای خلاق برنداشتیم، بلکه در عوض به این الگوهای واقعی تقریباً پشت کرده‌ایم و در کار پرورش کودکان به اصولی صددرد صد منحنی رو آورده‌ایم. این پژوهش را با در نظر گرفتن نیاز مبرمی که برای پرداختن به این مسأله احساس می‌شود بر پایه دیدگاه‌های اقبال قرار داده‌ام که تعریف ژرفی درباره شخصیت و نحوه رشد، پرورش، و همگرایی آن با جامعه ارائه می‌دهد. در این تحقیق، همچنین می‌پردازیم به مسائل اشاره شده در خصوص تعلیم و تربیت و شیوه آموزش کودکان بر اساس نیازهای موجود. «در بایسته است که جوانان رسوم دست و پاگیر گذشته را که امروز با آن رویارو هستند از پیش پا بردارند، شرط اول قدم آن است که روش آموزش آنان، استقلالشان در آفرینندگی، ابتکار، استقلال، انضباط باطنی و اعتماد به نفسشان بسط یابد. این همان چیزی است که در کانون توجه روش آموزشی مونته سوری جای دارد.» این دیدگاه در راستای فلسفه آموزشی اقبال است.

با توجه به تحقیقی که در خصوص روش‌های مختلف آموزش کودکان در خانه و خارج از محیط خانه داشته‌ام، دریافتم روش‌های مونته سوری با محیط ما هماهنگ است و بسیاری از ویژگی‌های تعلیم و ته‌ذیب شخصیت که مورد نظر اقبال نیز هست در آن یافت می‌شود. این روش با دیدگاه آموزشی اقبال بسیار همخوانی دارد. بدیهی است که می‌توان جنبه‌های بسیار مهم دینی را هم بدان افزود تا مبین دیدگاهی جامع در باب تعلیم و تربیت باشد. نه این که دکتر مونته سوری فردی مذهبی نبوده باشد، بلکه بر این باوریم که دین ما به نیازهای درونی و بیرونی انسان در همه زمان‌ها پاسخ می‌دهد. دکتر مونته سوری در طریق پرورش شخصیت کودک همت گماشت و روش‌ها و فنونی برای آموزش کودکان ابداع نمود. او معاصر اقبال بود. نکته جالب توجه این که اینان از هر لحاظ باهم متفاوتند، از سرزمینشان گرفته تا رشته

تحصیلی، فرهنگ، جامعه، محیط سیاسی و حتا مذهبشان، ولی با این همه دریافتشان تقریباً به یکسان معطوف به کشف ویژگی‌های کلی اندیشه بشری است. دکتر مونتۀ سوری کارش را با کودکان آزاد که با چیزهای مادی سروکار دارند آغاز کرد و به همان نتایجی دست یافت که با فلسفه اقبال در خصوص شخصیت سازگارند. این اقدام، احتمالاً نیاز روحی روزگاران در زمینه تعلیم و تربیت بود.

به نظر می‌رسد که روش‌های موجود در زمینه آموزش کودکان چندان منطقی، موثر و جامع نیستند که روش مونتۀ سوری برای پیشرفت کودکان. «برای مثال روش فروبل» بقدری که کودکان پیش دبستانی می‌پردازد که ملهم از پستالوتزی^۲ و محدود است به دوره ابتدایی: درحالی که روش‌های

۱. فردریک فروبل Friedrich Froebel (۱۷۷۴-۱۸۵۲) از مشهورترین چهره‌های فلسفه آموزشی است که می‌توان او را «پایه‌گذار کودستا» یا «پدر آموزش ابتدایی» در غرب لقب داد. شاید علت این امر آن بوده که دوره کودکی علم‌انگیزی را سپری کرد. به رغم آن که طبیعت را بسیار دوست می‌داشت، ولی در مدرسه نشانی از شور و نشاط طبیعت نبود. پس از آن که به دانشگاه رفت، چیزی نگذشت که رهایش کرد و به شغل آموزگاری روی آورد. در این هنگام با آراء یان اسمیت پستالوتزی سوئسی در زمینه آموزش و پرورش آشنا شد و به همکاری با وی پرداخت. در سال ۱۸۱۶ مدرسه‌ای به نام «بنیاد آموزشی آلمان» General German Educational Institute در سوئیس دایر کرد، سپس به آلمان بازگشت و به آموزش کودکان پیش دبستانی و تولید اسباب بازی برای آن‌ها پرداخت. او در واقع نخستین مهد کودک به معنای امروزی را در آلمان، فروبل اصطلاح مهد کودک یا Kindergarten را که در آلمانی به معنای «باغ کودک» است، برای سال ۱۸۴۰ برای بنگاه بازی و شادمانی خود برگزید. قصدش از برگزیدن چنین نامی برای آن بنیاد این بوده تا کودکان در محیطی دلپذیر آزادانه بازی کنند، زیرا معتقد بود بازی و فعالیت و آشنایی با طبیعت ابزاری است برای رشد استعدادهای کودکان. فعالیت‌هایی که بچه‌ها در نخستین مهد کودک فروبل انجام می‌دادند عبارت بود از: ترانه خوانی، رقص، باغبانی و بازی با هدایای فروبل. این هدایا عبارت بود از اسباب‌بازی‌هایی با شکل‌های هندسی.

از آثار منتشر شده وی می‌توان به: ویژگی‌های آموزش انسان و همچنین آموزش خانواده‌ها اشاره داشت.

۲. یوهان هاینریش پستالوتزی Johann Heinrich Pestalozzi (۱۷۴۶-۱۸۲۷) مربی علوم

بهره‌مند سوئیس، یکی از طرفداران و پیشگامان نظام‌های آموزشی بود. او به امید

هربارت^۱ بیشتر به آموزش دوره‌های ابتدایی و متوسطه توجه دارد. از میان روش‌های نوین می‌توان از روش دکرولی^۲ نام برد که عمدتاً به دوره ابتدایی

→ آن که از حقوق مردم دفاع کند در رشته حقوق به تحصیل پرداخت. در سال ۱۷۹۸ یتیم‌خانه‌ای در جنوب دریاچه لوسرن دایر کرد و تحت تأثیر کتاب/امیل ژان ژاک روسو به تربیت کودکان مستمند پرداخت. او با خواندن آثار روسو از جمله/قراردادهای/اجتماعی متوجه معایب حکومت وقت شد. پستالوتزی طی سی سال تدریس ده‌ها شیوه جدید آموزشی ابداع نمود که منسود از آنها پرورش شخصیت کودکان بود، زیرا عقیده داشت که هیأت حاکمه مطلوب از این آموزش و پرورش صحیح پدید می‌آید. او فردی بسیار نوع دوست بود، چندان که خانه خود را به پرورشگاه کودکان بی‌سرپرست تبدیل کرد و بعدها آموزشگاهی برای بزرگسالان دایر نمود. از جمله اقداماتش در آموزش کودکان این بود که در آموزشگاهش علوم ریاضی، زبان و ریاضیات را با هم تدریس می‌کرد و ضمناً در آموزش دین و اخلاق هم سعی وافر داشت. برخی از صاحب‌نظران او را بنیان‌گذار آموزش و پرورش نوین در اروپا می‌دانند.

۱. یوهان فردریک هربارت (Johann Friedrich Herbart ۱۷۷۶ - ۱۸۴۱) فیلسوف و روان‌شناس آلمانی و از بنیان‌گذاران دانش آموزش و پرورش (پداگوژی). هربارت که از سال ۱۷۹۷ تا ۱۸۰۰ در سوئیس زندگی می‌کرد در همان‌جا تحت تأثیر شیوه آموزشی پستالوتزی قرار گرفت و پس از بازگشت به آلمان و اخذ دکترا به استادی فلسفه و آموزش و پرورش مشغول شد. او مطالعات عمیقی در فلسفه تعلیم و تربیت داشت و از جمله کسانی بود که می‌راست آموزش و پرورش را بر پایه استوارتری قرار دهد. از این رو آن را به صورت رشته‌ای علمی در دانشگاه می‌دآورد. از او آثار بسیاری در این زمینه به جای مانده، از جمله کتابی در اصول آموزش و پرورش (پداگوژی) که از کتاب‌های مرجع کارشناسان تعلیم و تربیت است. هربارت آخرین دیدگاه‌هایش را درباره آموزش و پرورش در مهم‌ترین اثرش به نام/روش عقاید تربیتی در سال ۱۸۲۵ منتشر نمود. یوهان هربرت معتقد است که هربارت اولین کسی بود که تعلیم و تربیت را از صورت امری اتفاقی و بدیهی به روشی منظم درآورد.

در اینجا لازم به ذکر است که در قرن نوزدهم شخصیت‌هایی مانند فروبل، پستالوتزی و هربارت از مطرح‌ترین چهره‌ها در زمینه آموزش و پرورش هستند.

۲. جین اُواید دکرولی (Jean Ovide Decroly ۱۸۷۱ - ۱۹۳۲) روان‌شناس و مربی بلژیکی که معتقد بود دانش آموز پیش‌دستانی را باید در زمان فعالیت آزاد مورد مطالعه قرار داد و برای پرورش حواس باید از کل به جزء، از نامعین به معین و از پراکندگی به وحدت رسید.

می‌پردازد، دیگری طرح دالتون^۱ است که بر دوره متوسطه تمرکز دارد، و روش‌هایی دیگر.»

این کتاب دارای دوازده مبحث است با موضوعاتی مشترک میان اقبال و مونته سوری. هر مبحثی با بحثی درخصوص فلسفه اقبال آغاز، و آنگاه آراء وی در زمینه تعلیم و تربیت استخراج می‌شود. سپس اندیشه و روش مونته سوری مورد بحث قرار می‌گیرد تا میزان توانایی و کارایی آن و همچنین ارتباطش با بازاری آموزشی نشان داده شود.

۱. Dalton Plan طرح دالتون این طرح را هلن پارک هورست Helen Parkhurst ابداع کرد. او بر این اندیشه بود که هر دانش‌آموز را از تأثیر ناخوشایند یادگیری یکنواخت در مدارس رهایی بخشد. در این طرح برنامه‌های آموزشی به دو دسته تقسیم می‌شوند:
الف - مواد اصلی که شامل دروس علمی است.

ب - مواد فرعی که هدف از آن تلطیف ذوق، احساس و درک و تمجید هنر است به اضافه‌ی کسب مهارت‌های علمی.

پارک هورست اساس طرح خود را در آموزش و پرورش بر آزادی، همکاری و مسئولیت‌پذیری بنیاد نهاد. در این برنامه برای هر دانش‌آموز وظیفه یا کاری معین می‌شود که در مدتی معین انجام می‌دهد. هر درس کلاس ثابتی دارد و همه کلاس‌ها شبیه آزمایشگاه است با وسایلی که در هر درس ممکن است مورد استفاده قرار گیرد. دانش‌آموز بدون این تعهد کلاس یا گروه خاصی نباشد، طبق برنامه فردی خود در روز و ساعت معین در این کلاس‌ها (یا آزمایشگاه) حاضر می‌شود. طرح دالتون در مجموع بر آن است تا دانش‌آموز به آنچه را آموخته در زندگی روزمره خود به کار گیرد، به علاوه از محیطی که در آن سر می‌کند به صورت یک آزمایشگاه یا کارگاه استفاده کند تا هدف‌های آموزشی بهتر تأمین شود.

فعالیت‌های خارج از مدرسه ممکن است به یکی از صورت‌های زیر باشد:

الف - شناخت عینی از یک پدیده یا بازدیدهای علمی از موزه، مکان‌های تاریخی، پارک، کارگاه و امثال اینها به اضافه‌ی تهیه گزارش از موارد دیده شده.

ب - مطالعه کتابی غیردرسی، ولی مرتبط با درس مربوطه با هدف جمع‌آوری اطلاعات.
این طرح با تغییراتی در برخی از مدارس کشورهای غربی اجرا می‌شود.

شایان ذکر است که آموزش و پرورش از بدو تولد آغاز می‌شود و این خود دلیل مهمی است که چرا در این تحقیق به گروه سنی بین (۳ - ۰) هم پرداخته شده، حال آن‌که آموزش و پرورش رسمی یا مدرسه‌ای از این دوره شروع نمی‌شود. موته سوری به درستی معتقد است که آموزش و پرورش - فقط مختص مدرسه نیست - بلکه «از هنگام تولد آغاز می‌شود» به نظر وی «رشد ذهنی کودک از زمان تولد شروع می‌شود و با شدت تمام در سه سال اول عمرش ادامه می‌یابد» او تأکید می‌کند که «توجه جدی به این دوره از هر دوره - یگری ضروری‌تر است».

دو صاحب نظر

دکتر محمد اقبال

اقبال در نهم نوامبر ۱۸۷۷ [برابر با ۱۸ آبان ۱۲۵۶] در سیالکوت^۱ زاده شد و در بیست و یکم آوریل ۱۹۳۸ [برابر با یک اردیبهشت ۱۳۱۷] در لاهور درگذشت. او شاعر و فیلسوف پرآوازه‌ی بنیای شرق است و دانشمندان و فیلسوفان و پیشوایان دینی مختلف برای فلسفه‌ی او و دیدگاه پیامبرانه‌اش ارزش بسیار قائل‌اند. او بی‌گمان بزرگترین فیلسوف مسلمان در سده کنونی است و فلسفه‌اش دارای روح و پیامی منحصر به فرد در تاریخ اندیشه بشری است. (نیک‌بختی اقبال در این بود که پایه‌ای مرصوص و عمیق و هستی‌شناسانه نسبت به آموزه‌های قرآن مجید داشت و همین دارای روشی دقیق و منظم در فلسفه و دیدگاه‌های معنوی شاعرانه در مد هویدا کردن اسرار حقایق ما بعد طبیعی بود.) این ویژگی‌ها شخصیتی بیش از یک فیلسوف به وی بخشیده است؛ او در واقع یک صاحب نظر؛ حکیم؛ طرفدار بیداری مذهبی و تقریباً پیام‌آوری است از جهان دیگر که چشم دل مارا به

۱. سیالکوت: شهری در ایالت پنجاب پاکستان در مرز کشمیر.

توانایی‌های جدید تجربه بشری و ابعاد تازه‌ی زندگی آدمی باز کرد. دکتر آنه ماری شیمل به صورتی کنایت‌آمیز اظهار می‌دارد: «کسی نمی‌تواند ادعا کند که او پیامبر بوده، زیرا این دعوی هم به لحاظ تاریخ ادیان نادرست است و هم ناسازگار با عقیده اسلامی خاتمت نبوت - ولی این را می‌توان پذیرفت که بال جبرئیل با وی تماس پیدا کرده باشد.»^۱ گرامی^۲ شاعر معروف درباره اقبال گفت است:

در دنیا - معنا نگران حضرت اقبال
پیغمبری آن کرد و پیغمبر نتوان گفت

اقبال دانش‌مندی بزرگ بوده که از اندیشه‌های شرقی و فلسفه غرب شناخت عمیقی داشته است. او وارث ادبیات و تحقیقات فلسفی بسیار غنی بوده است. بهترین دیدگاه‌ها، اندیشه‌های اسلامی و شرقی را جذب نمود و با معلومات عمیقی که در زمینه ادبیات، فلسفه و فرهنگ غرب داشت درآمیخت. فلسفه حیاتی اقبال حول محور شخصیت و انسجام درونی و بیرونی آن می‌گردد. نظرش درباره انسان کامل معرفت‌جویی‌های کمال انسانی است.

دکتر ماریا مونته سوری^۳

مونته سوری (۱۸۷۰ - ۱۹۵۲). نخستین بانوی ایتالیایی بود که از دانشگاه رم در رشته پزشکی دانش آموخته، و سپس به عنوان عضوی از انجمنی بخش روان‌پزشکی دانشگاه در شاخه کودکان عقب مانده ذهنی مشغول به کار شد. این که تمام زندگیش را وقف بهروزی کودکان نمود و همه‌ی هم و غمش را

۱. *Gabriel's Wing* نوشته Anne Marie Schimmel، ص ۳۸۵.

۲. عبدالقادر گرامی از شاعران معروف زبان اردو است که اشعاری هم به فارسی دارد. او در فاصله سال‌های ۱۸۵۶ تا ۱۹۲۷ میلادی می‌زیسته است.

۳. Maria Montessori

برای آموزش و پرورش خاص آنان به کار گرفت، احتمالاً سر در اثرات این کار داشته که چنین انگیزه‌ای را در وی پدید آورد. او با شور و شوق به آموختن فلسفه، روان‌شناسی و انسان‌شناسی پرداخت، سپس برای سه سال به عنوان استاد انسان‌شناسی در آن دانشگاه تدریس کرد.

به نظر وی با اختصاص کانونی برای پرورش فکری کودکان می‌توان تغییرات سازنده‌ای در یک ملت ایجاد نمود و مدنیت بهتری پدید آورد. او متأسف بود از این که به کودکان در قیاس با بزرگسالان توجه چندانی نمی‌شود. از این رو مدتی مدید در کار آموزش و پرورش کودکان اندیشه گماشت.

این بانوی خردخواه زندگیش را مومنانه و از سر اخلاص وقف مسأله آموزش و پرورش سرکار کرد. داریسی را در مکان‌های مختلف به نام مونه سوری به راه انداخت و خود به عنوان معلم در آن‌ها به کار مشغول شد. این اقدام سبب شد تا زمینه آزمایش‌ها و روش‌هایش گسترش یابد. او روشی را به نام «ابزار آموزشی»^۱ ابداع نمود که به واسطه آن لوازم مختلف در آن به کار گرفته می‌شود تا سبب تمرکز حواس کودک شود و او را برای نوشتن کلمات و فراگیری ریاضیات آماده سازد.

ماریا به نقاط مختلف جهان سفر کرد و سخنرانی‌هایی در کشورهای شرقی و غربی از جمله در ایالات متحد و شرق دور ایراد نمود. از این ایرادها به درستی «نماینده قرن کودکان» نامیده شده است.

روش وی در مسائل آموزشی صرفاً بر اساس رویکردی فنی و انتزاعی نبوده است، توجه اصلی وی پیوسته به روح و شخصیت آدمی معطوف بوده. این گفته‌ی استندینگ^۲ که جهان با اهداء جوایز متعدد و درجات علمی

1. Didactic Material

۲. E.M.Standing نویسنده کتابی با عنوان «زندگی و آثار مونه سوری».

افتخاری به حق او را مورد تکریم قرار داده، سخنی کاملاً درست است. روش آموزشی وی محبوبیت بسیاری یافت، این حقیقتی است که می‌توان از تعداد بی‌شمار انجمن‌های مونته سوری، کانون‌های آموزشی مونته سوری و مدرسه‌های مونته سوری در سراسر جهان دریافت. پائولا پولک لیلارد^۱ چه وب گفته است که «هیچ انسان واقع بین که در این روش آموزشی تعمق کرده باشد نمی‌تواند منکر تأثیر اندیشه‌های ماریا مونته سوری بر رویکرد نوین نسبت به کودکان و به طور کلی پیشرفت بشری شود. پیام این زن بی‌گمان باید بسیار اثرگذار و ژرف بوده باشد که تا این حد تأثیر داشته و تازگی و طراوت خود را تا به امروز از دست نداده.»

۱. Paula Polk Lillard از پژوهندگان اندیشه‌های مونته سوری. یکی از تألیفاتش در این خصوص

کتابی است به نام «مونته سوری از آغاز.»